

קונטרס
ביאור דין מחיצות
לבטל רשות הרבים

נערך בעזהש"ת
ע"י אחד הרבנים שליט"א

י"ל ע"י וועד העירוב דיבארא פארק
פ' פקודי תש"ס לפ"ק

לעי"נ ר' אברהם ב"ר צבי יעקב
נלב"ע ד' אדר תשנ"ט לפ"ק

יבואר דין מחיצות לבטל רשות הרבים

מאת אחד הרבנים

ענף א

דינא דפסי ביראות

נקטינן דשלשה מחיצות הוי רשות היחיד מן התורה וכדעת רוב הראשונים, ולדעת הרמב"ם בעי ד' מחיצות או ג' מחיצות ולחי, ברם נתחדש דין בדיני מחיצות מהלכה למשה מסיני והוא דינא דפסי ביראות, ומקורו במתניתין (יו ע"ב) דתנן התם עושין פסין לביראות [כלומר הבארות ששם נמצאים המים לשתות לבהמות, הוה רשות היחיד כיון שעמוקים עשרה טפחים, ואי אפשר להוציא משם המים וליתנם לשתיה לבהמתן שעל הדרך שהוא רה"ר דהוי הוצאה מרה"י לרה"ר] ועושין מחיצה של פסי ביראות, דהיינו בארבעה הקרנות [בשטח שבסביבות הבאר] מעמידין פסין רחבין ששה טפחים שנראין כשמונה, והוא כזה $\begin{matrix} \text{ר} & \text{ר} \\ \text{ל} & \text{ל} \end{matrix}$ ועל ידי כך נתהוו לרשות היחיד, דנחשב כמקום שהוא מוקף בארבעה מחיצות, וזה נקראת בלשון הגמרא שם ד' מחיצות [כלומר אע"ג דלא הוי מחיצות גמורות עכ"ז כיון דהוי עליהם שם ד' מחיצות בד' הקרנות, כל מקצת מהמחיצה נתהווה מחיצה גמורה] ומותר לטלטל בתוכן.

והנה במתניתין כב ע"א רבי יהודה אומר אם היה דרך רה"ר מפסקתן יסלקנה לצדדין וחכמים אומרים אינו צריך [והיינו דמהני פסי ביראות לעשות רה"י אף אי עובר בתוך רה"ר] ובגמרא רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כוחן של מחיצות, דמחיצות יכולין לבטל רה"ר, ופריך והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה נעולות בלילה חייבין עליה משום רה"ר, ומוכח מזה דסבירא להו דאתי רביס ומ"מ, ולא מהני מחיצות לבטל רה"ר אלא בעי דלתות, ומשני כאן ולא סבירא להו [כלומר דרבי יוחנן לא ס"ל כחכמים דמחיצות יכולין לבטל רה"ר אלא בדלתות] ורמי דרבי יהודה אדרבי יהודה ורמי דרבנן אדרבנן דתניא יתר על כן אמר רבי יהודה מי שהיה לו שני בתים בשני צדי רה"ר עושה לו לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן, אמרו לו אין מערבין רה"ר בכך, קשיא דר"י אדר"י וקשיא דרבנן אדרבנן [דהכא משמע דמהני מחיצה לבטל רה"ר] וגו', ומשני דרבנן אדרבנן לא קשיא הכא [גבי פסי ביראות] איכא שם ארבע מחיצות התם [היכא שיש רק שני מחיצות ולחי או קורה] ליכא שם ארבע מחיצות, ובשם ד' מחיצות אף אי עוברים הרבים בתוך המחיצות אינן מבטלין את המחיצות.

וכן נמי פליגי בזה לעיל כ' ע"א, דאיתא התם אמר רבי אלעזר הזורק לבין פסי ביראות חייב, א"ל פשיטא אי לאו מחיצה הוא היכי משתרי ליה למלאות, לא צריכי דעביד לה כעין

מסי ביראות ברה"ד וזרק לתוכה חייב, הא נמי פשיטא אי לאו דבעלמא מחיצה היא היכי משתרי ליה למלאות, לא צריכה אע"ג דקא בקעי בה רבים, ומאי קמ"ל דלא אתי רבים ומבטלי מחיצתא ורבי יוחנן ס"ל דאתי רבים ומ"מ עיי"ש, היוצא לנו מזה דבשם ד' מחיצות לדברי חכמים ור' אלעזר אמרין דלא ארומ"מ, אבל לפי דבריהם של רבי יהודה ובי יוחנן אתי רבים ומ"מ.

ענף ב

דין אתי רבים ומבטלי מחיצתא

השתא נבוא לעיין בדברי הראשונים אי סבירא להו כחכמים או דס"ל כרבי יהודה דארומ"מ, והרמב"ם כתב בפרק י"ז ה"ב דסגי בדלתות הראויות לנעול, וכתבו נושאי כליו משים דס"ל דלא ארומ"מ, ודעת הריטב"א והרשב"א (ר' ע"א) וכן הרמב"ן (כב ע"א) דאתי רבים ומ"מ, אולם בדעת הר"ף והרא"ש יש מבוכה בראשונים ובפוסקים, דהרי הביאו הך מחותנין דדרך הרבים עוברת בתוכן דר"י ס"ל יסלקנה לצדדין וחכמים ס"ל אינו צריך, ומהרי שהביאו המשנה כפשוטה משמע דס"ל דהלכה הוא כחכמים דלא ארומ"מ לפי הכלל שיש בדינו דחכמים ור"י הלכה כחכמים, ברם לעיל ו' ע"א הביאו מימרא דרבי יוחנן דדו"שלים אילמלא דלתותיה נעולות בלילה הוה רה"ר ומשמע דס"ל הלכה כר"י דארומ"מ, וכד מסיק הרמב"ן דהר"ף דעתו דארומ"מ, ולעומת זה דעת שאר הפוסקים בדעת הר"ף ודרא"ש דסבירא להו כחכמים דלא אתי רבים ומ"מ.

והא דהר"ף והרא"ש הביאו הך מימרא דרבי יוחנן, הנה הבית אפרים יפה השיב כמו שכתב התוס' ו' ע"ב דפריך כי היכא דר"י בשם ד' מחיצות דלא חשיבא להו מצריך נעילה, הכי נמי בב' מחיצות דלא חשיבא לרבנן יהיה צריך נעילה, אבל גם דעת הר"ף והרא"ש הוא דלא ארומ"מ בשם ד' מחיצות.

וכן מכריע החזון איש בסימן קז סק"ד, דלענין הלכה נקטינן בעיקר דבשם ד' מחיצות לא אתי רבים ומ"מ כר"א ודלא כרבי יוחנן, משום דסתמא דתלמודא [שבת ו' ע"ב] מוקים לה לברייתא דהתם כוותיהו דחכמים, וברייתא דהתם משמע דהילכתא הוא, וכן נמי פוסק הרמב"ם בפ"ז ה"ג וכן בהגה"מ שם, וכן נראה נמי דעת התוס' ישנים שם בד"ה ולא, וכ"כ בגהות אשר"י בריש פ"ב בשם מהרמ"ק, וכ"כ הרע"ב בפירוש המשנה, וגם הר"ף והרא"ש העתיקו המשנה והשמיטו סוגיות הגמ', וסתמא קיימא לן כחכמים.

והנה דעת הר"ף והרא"ש הביאם הב"י בסי' שסב והוא דעה הראשונה בש"ע סימן שסד ס"ב וז"ל, רשות הרבים עצמה אינה ניתרת אלא בדלתות והוא שננעלות בלילה, ומסביר בביאה"ל שם דהמחבר ס"ל בדעת הר"ף והרא"ש דאתי רבים ומ"מ, ולדעה זו אם לא היו ננעלות בלילה וכל שכן צוה"פ דחייב חטאת, וראיה לזה מדאשתמיט ליה להש"ע האי דינא דשם ד' מחיצות, וכ"כ במשכנות יעקב (דף קכג ע"ב), ברם אין זה מפורש בדעת

הש"ע, ולאותן הפוסקים והאחרונים דס"ל דהילכתא דלא ארומ"מ י"ל כמו כן בדעת הש"ע ולא לאפושי בפלוגתא שיחלקו עם הש"ע, וכמו דס"ל בדעת הר"ף והרא"ש דדינא דדלתות איירי רק כשיש ב' מחיצות, כן נמי דברי המחבר איירי בכהאי גוונא שאין שם ד' מחיצות או אפילו ג' מחיצות גמורות.

וכן מבואר בבית אפרים שם (דף מב ע"ד) דסובר בדעת הש"ע דלא ארומ"מ והוכיח שכן הוא מדברי המחבר בסי' שמה ס"ז איזה רה"ר רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה וכו', אם הם מפולשים משער לשער הוי רה"ר, ולכאורה קשה טובא דאיירי ברחובות ושווקים שהיא פלטיא, שזהו רה"ר מצד עצמם ולא מחמת שבני אדם עוברים שם, ובפלטיא אין תנאי במפולש משער לשער, דאף אם אינו מפולש גם כן הוה רה"ר, וז"ל שם ולפי זה לא מצינו דינו ורגלינו בכל מדינה ומדיה עיר ועיר שרובן וכמעט כולן יש בהם פלטיא למקום שווקים שמתקבצים שם בני אדם, ואם מתקנין העיר בצוה"פ מטלטלין בכולה, ואף בפלטיא זה הרחבה ט"ז, ועל כרחק או לפי שרוב העיירות והכרכים שבמדינתנו אין בהם שישים ריבוא וכשיטת רש"י, "או דנהיגין כמאן דפסק כרבנן דלא ארומ"מ, וממילא דגם הפלטיא אין לה דין רה"ר כיון דהעיר מוקף חומה ומתוקנת בצוה"פ הרי הפלטיא שבתוכה מוקפת מחיצות, וזה נראה נמי דעת הטור והמחבר שכתבו שגם ברחובות ושווקים בעינן שיהא מפולש משער לשער, דאם אינן מפולשין משער לשער אין כאן רה"ר מה"ת דהא מ"מ יש כאן היקף מחיצות".

ומצדד שם עוד דלכאורה אפשר לומר דדברי הש"ע דבעינן מפולשין משער לשער הוא אף אי קיי"ל כר"י דארומ"מ, משום דאי אין הפירצה מפולש בזה כנגד זה, אז לא אתי רבים ומ"מ, אבל חוזר שם על דבריו דכל מחיצה בפני עצמה נתבטלה על ידי בקיעת הרבים ואף שאינו מפולש זה כנגד זה וסיים בצ"ע.

וכן הוכיח עוד הבית אפרים שם (דף מ' ע"ב) בדעת הש"ע סימן שסה ס"ג, במבוי שנפרץ במילואו לחצר, דהחצר מותרת ואפילו דבקעי בה רבים, ומשום דס"ל להש"ע וכן להרי"ף והרא"ש דהילכתא הוא דלא ארומ"מ, ועיי"ש שמסכם הבית אפרים את תמצית דבריו כי מסוגיית הגמ' שבת ו' דקאמר זו היא רה"י גמורה, ושם ק' ע"א לענין תל המתלקט, וכן נמי מגמר' עירובין ח' לענין מבוי שנפרץ ונפרצה חצר אחרת כנגדו, ומסוגיית הש"ס עירובין כב ע"ב דסתמי משניות טהרות אליבא דרבנן למאי דפשיט רבא לרחבא, מכל זה מבואר שיש לפסוק הלכה כרבנן דהיכא דאיכא שם ד' מחיצות לא ארומ"מ, ועיין עוד בדבריו שהאריך להוכיח כן מדברי הראשונים והאחרונים דכן עיקר.

והיוצא לנו מדבריו של הגאון בעל בית אפרים דכל היכא דאיכא שם ד' מחיצות או ג' מחיצות גמורות, נתבטל רה"ר ונתהוה לרה"י ומשום דהילכתא כחכמים וכו"א דלא ארומ"מ, והא דנשאר עוד פירצות בהמחיצות על זה מועילה צוה"פ דהוי כמחיצה, וכמו שכ' (בדף נב ע"ד) וז"ל, ואע"ג דצוה"פ בכל מקום כמחיצה הוא, מכל מקום מחיצות הם הלממ"ס, והכי גמירי לה דלבטולי רה"ר לעשותו רה"י לא מהני על ידי צוה"פ רק דבעי שם

ד' מחיצות עכ"ל, ומשמע דס"ל דבכל מקום שהמחיצות אינן לבטל את רה"ר משום דיש ג' מחיצות או שם ד' מחיצות, אז שפיר מהני צוה"פ ואף שאינן במקום הפרוץ ממש.

ענף ג

דין ג' מחיצות

ולכאורה יש לחקור דאף אם אמרינן דהלכה כחכמים דלא אתי רבים ומבטלי מחיצתא, אבל אולי זה רק כשיש שם ד' מחיצות אבל בג' מחיצות אולי נימא דאתי רבים ומ"מ, איברא זה תמוה לצדד כך מסברא דבג' מחיצות גמורות שנעשית על ידם רה"י מה"ת, נימא דארומ"מ, ובחידושא דמחיצה בפסי ביראות שהוא רק מהלל"מ"ס או בצוה"פ אמרינן דלא ארומ"מ יציבא בארעא וגוירא בשמי שמיא, ואי אמרינן דלא ארומ"מ כל שהיא מחיצה, שוב אי אפשר להרבים העוברים לבטל דין המחיצה, דהא בגמ' מוכחת בב' מחיצות דאמרינן אר"מ בב' בתים בשני צדדים ורה"ר עוברת בתוכה עושה לה לחי מכאן וקורה מכאן, אמרו לו אין מערבין רה"ר בכך, היינו בצד הג' שאין בו דופן רק לחי או קורה, דארומ"מ בב' מחיצות, ברם בג' מחיצות גמורות שהוא רה"י מה"ת ודאי דלא ארומ"מ.

ומפורש הכי ברשב"א ו' ע"א שהקשה כקו' התוס' שם דמאי הקשה הגמרא לחכמים דס"ל לא ארומ"מ מרבי יוחנן דס"ל ארומ"מ, וז"ל קשיא לי דהא ודאי דאפילו לרבנן דאמרו ל' בכך הוא דלא מיערבא משום שתי מחיצות לדידהו לאו דאורייתא אבל בג' מחיצות דאורייתא לא איכפת להו אם דרך הרבים מפסקת בינתים, דבקיעת הרבים לדידהו לא מבטלי מחיצתא.

וכן יוצא להמעין בשר"ת בית אפרים דס"ל דלא ארומ"מ בג' מחיצות דהמעין בדבריו שם (דף מט ע"ג) שדן שם בציור השני שהוא כזה דאין ע"ז שם ד' מחיצות, דהוי ג' מחיצות דעריבן מצד א', ואח"כ פירצה, ומהצד הב' דופן א' בלי גיפופין דאי אפשר לומר שם ד' מחיצות של פסי ביראות, ועכ"ז לא אמרינן אתי רבים ומ"מ, דעיקר דינא דשם ד' מחיצות לדעת הבית אפרים תלוי בהקרנות וכמבואר מדבריו (להלן בדף נב ע"ב) בירושלים אחר שנפרצו בה פרצות, דברור אם אותן הפרצות היו באמצע החומה, אף אם היה לארבע הרוחות ומפולשים ורחבים ט"ז אמה, אין בכך כלום לרבנן, כיון דאכתי איכא שם ד' מחיצות, אך פרוצי ירושלים היו בהקרנות ואם נפרץ בכותל מזרחית סמוך לקרן דרומי ובבדל שם בקרן דרומי, ובכותל צפוני סמוך לקרן מערבי, או איפכא, ומכל שכן כשנפרצו כל הקרנות שבטל ממנה שם ד' מחיצות, ואין מועיל שום תיקון של צוה"פ עכ"ד.

ולדעתו פירצת ירושלים היתה באופן כזה או להיפוך דהיינו כזה ורק בפירצה כהאי גוונא נתבטלה דין המחיצה כיון דלא הוי שם ד' מחיצות בהקרנות, אבל אם יהיה הפירצה כזה אף דלא הוי שם ד' מחיצות, דבד' מחיצות כזה אין בכלל הדין דשם ד' מחיצות כיון שאינן מחוברות בהקרנות, דדינא דשם ד' מחיצות תלוי בהקרנות, ע"ז כיון דהוי ג' מחיצות שלימות אז אמרינן דלא אתי רבים ומ"מ, דלכאורה לא משני כלום מחיצה הד' שאינה מחוברת בהקרנות, ומפורש כן בדבריו (דף מג ע"ב) שביאר שם

דברי הרשב"א בעבודת הקודש שער א' ח"ד שכתב חצר שנפרצה משני רוחותיה זו כנגד זו, פרצות שאין בהם יתר מעשר, אם נפרצה למבוי מראשו האחד וכו' "ואע"פ שהרבים בוקעין בה ונכנסים בפתח זו ויוצאין בפתח אחר, שאין רגל הרבים מבטלת שלוש מחיצות גמורות, ורה"י גמורה היא, ואפי' לטלטל בתוכה".

וביאר הבית אפרים דבמבוי המפולש כתב בעבודת הקודש שער ב' ח"א דנעשה הוא עצמו רה"ר וצריכה דלתות משא"כ בחצר שלא נפרצה במילואה לרה"ר ונשאר קצת עומד, ואע"ג דפרוץ מרובה סגי בצוה"פ, כיון דאיכא עכ"פ ג' מחיצות מחמת העומד הנשאר שם (והנה אף דיש לומר בחצר דנשאר שם ד' מחיצות, ברם הבית אפרים ביאר דכל התירו דהרשב"א הוא משום ג' מחיצות) עכ"ל, וכן סיים שם הבית אפרים וזהו שכ' הרשב"א שאין רגל הרבים אוסרת במבואות וחצירות בכיוצא בזה, ור"ל לאפוקי היכא דאיכא רה"ר גמור וליכא ג' מחיצות, אז רגלי הרבים אוסרתן כנלע"ד.

וכ"כ בחזון איש סימן קז סק"ב וז"ל, ולפי זה כל תל המתלקט י' מתוך ארבע אע"ג דרה"ר עוברת עליו, לא נתבטלו המחיצות, והוי על גבה רה"י מה"ת כל שיש לו ג' מחיצות כאלו, ומתקן רוח ד' בצוה"פ ומטלטל בתוכו ע"כ, ומה שכתב בדברי האבני נזר [סימן רפט סק"ב] דרק בשם ד' מחיצות אמרינן דלא ארומ"מ, משא"כ בשם ג' מחיצות, הנה שם איירי מדין צוה"פ דאי יעשה צוה"פ שאינו נראה מבפנים דלדעת הרא"ש אין על זה דין צוה"פ, נמצא דבציור דאיירי שם בב' מחיצות משני צדדים, ושני צוה"פ בשני פתחי המבוי, ואי צוה"פ מן הצד פסול, אז נשארת המבוי עם ב' מחיצות וצוה"פ אחד, ודינא דמחיצות של צוה"פ שהוא מדינא "דשם מחיצה" צריכה לשם ד' מחיצות, וליכא, דבמחיצות גרועות לא אמרינן לא אתי רבים ומ"מ, רק כשהוא מוקף ממש מד' צדדים, משא"כ בג' מחיצות שלימות, לא ארומ"מ אף בג' מחיצות.

וכן מש"כ בשם האבן העזר ו' ע"ב איירי שם מדין דלתות הראויות לנעול דהוי עלייהו שם ד' מחיצות כצורת הפתח, אבל במחיצות גמורות מפורש בדבריו דסגי בג' מחיצות, שהרי הקשה הגמרא דאמאי מהני לרבנן לחי וקורה מצד אחד ודלתות הראויות לנעול מצד ב' של המבוי, והקשה בגמ' דמדאמר רבנן אין מערבין רה"ר בכך, מוכחת דלחי וקורה לא הוי עליה "שם מחיצה" וא"כ אמאי מהני לבטל רה"ר הא ליכא שם ד' מחיצות, ועוד הקשה הגמ' מר"י דבעינן דלתות נעולות בלילה, והקושיא הוא "דבלאו הא דר"י י"ל דלת הראוי לנעול מקרי מחיצה גמורה, והוי ג' מחיצות גמורות דמהני לרבנן, אבל מהא דרבי יוחנן מבואר דעל כרחק דלת הראוי לנעול לאו מחיצה גמורה היא כיון שאין ננעלות בלילה" וליכא כאן לא ג' מחיצות גמורות ולא שם ד' מחיצות ואמאי מהני לרבנן עיי"ש.

הרי מדבריו דבג' מחיצות גמורות לא אמרינן דארומ"מ וכ"כ בחזון איש (סימן קז סק"ה) וז"ל נראה כל שיש ג' מחיצות של עומד מרובה לא אמרינן תו דאתי רבים ומ"מ, דג' מחיצות של עומד"ר עדיף משם ד' מחיצות, ולא מצינו חילוק בין ג' מחיצות לד' לענין דאורייתא ע"כ.

ענף ד בדין מחיצה לבטל רה"ר

והנה יש כאן שני נידונים יסודיים, האחד הוא בגוף השיעור של רה"ר, ובזה יש דעת רש"י דבעינן ס"ר וכן נמי נקטו הרבה פוסקים להלכה וכן ס"ל להמג"א בסי' שמה סק"ה, ויש עוד נידון בדיני מחיצות אי אתי רביס ומ"מ או לא, ובזה ס"ל להמג"א בסי' שסג סק"ל דלא ארומ"מ, ופשוט דאין קשר בין שיעור רה"ר לבין דין המחיצות אי ארומ"מ או לא, והפוסקים כשדנו לעשות עירובין בעיירות הגדולות סמכו ברובם על אחד משני טעמים הללו, או משום דאין בו ס"ר וממילא אינו רה"ר, או דאף אם הוי רה"ר, הא אפשר על ידי מחיצות לבטל את הרה"ר, ולכל אחד משני יסודות הללו סגי להו להוציא מחשש איסור של תורה דשני הלכות אלו אין הם תלויים זה בזה ורק לצרף לסיפא דהתירא להוציא מאיסורא דרבנן סמכו ג"כ דאף אם נאמר שאין מחיצה, הא לאו רה"ר הוא, ואף אם יש רה"ר בלי ס"ר הא מוקפין הם מחיצות וכמו שיבואר להלן.

וכן בשו"ת בית אפרים בסי' כו בנה התירו בב' יסודות הללו דבחלק הא' מתשובתו דן בדין המחיצות, דבשם ד' מחיצות אמרינן לא ארומ"מ, ומותר לערב ולטלטל בו, ובחלק ב' מתשובתו דן בדין רה"ר עיי"ש (בדף מג ע"ג) שכ' ועתה נדבר בענין ההיתר מצד דבזמנינו אין לנו רה"ר דאף אם רחב ט"ז אמה אין ס"ר בוקעין בו תדיר והוא דעת רש"י בעירובין ו' ע"א וגו', וכ"כ שם (דף מה ע"א) כשדן בענין דאין היתר מפולש בפלטיא כתב ג"כ אחד מב' צדדים או דלא הוי רה"ר או דלא ארומ"מ וזה לשונו, ולפי"ז לא מצינו ידינו ורגלנו בכל מדינה ומדינה עיר ועיר שרובן וכמעט כולם יש בהם פלטיא למקום שווקים שמתקבצים שם בני אדם לעשות מקנה וקנין, ואם מתקנין העיר בצוה"פ מטלטלין בכולה ואף בפלטיא זו הרחבה ט"ז, וע"כ או לפי שרוב העיירות והכרכים שבמדינתנו אין בהם ששים ריבוא וכשיטת רש"י ודעימיה, או דנהיגן כמאן דפסק כרבנן דלא אמרינן ארומ"מ עכ"ד.

וכך גם בסוף תשובתו שם (בדף מט ע"ג) שסיים שם דבעיר שיש שם ד' מחיצות או ג' מחיצות גמורות מועילה צוה"פ וד"ל, כאשר בררתי הדברים כשמלה שאף בשם ד' מחיצות לבד דעת כל הפוסקים כרבנן דלא ארומ"מ וגו' אמנם אם אין בעיר רק מבוי אחד מפולש דהיינו שני כותלים והעם עוברים ביניהם, זה תלוי בפלוגתת הפוסקים אם מקרי רה"ר בפחות מס"ר, ואף בזו הראיתי פוסקים אלו כי הם הרבים ובראשם בה"ג ורש"י ותוס' והנמשכים אליהם.

וביסוד של דין זה דלא ארומ"מ הוא בדיני מחיצה לבטל רה"ר, דאף כשיש רה"ר ושעוברין בתוך המחיצות עכ"ז המחיצות מבטלין את הרה"ר ואף באופן שאינן מחיצות גמורות רק שם ד' מחיצות כעין פסי ביראות, או צוה"פ ג"כ מהני לבטל רה"ר, וכש"כ בג' מחיצות גמורות שהוא רה"י מעיקר דינא דלא ארומ"מ, ואף אם הרבים בוקעין בתוך

המחיצות לא נתבטלו המחיצות והוא רה"י, והוא יסוד גדול לתקן עירובין ברה"ר גמור, דנתהוה רה"י כיון שמוקף מחיצות, ואין חשש הוצאה מה"ת משום האי טעמא גרידא.

ברם לכמה דעות כגון הש"ע הרב והמשנ"ב דמ"מ נשארת עוד שאלה דרבנן אף אחר המחיצות, דמדרבנן בעינן מיהא דלתות, ולזה מצרפין דאין על מקום הזה דינא דרה"ר, משום דאין בו ס"ר, אבל כדי להוציאו מרה"ר דאורייתא דנין משום זה גרידא מטעם שהוא מקום מוקף מחיצות ולא ארומ"מ, וכן מבואר נמי בביאה"ל סי' שסב וז"ל, וא"כ קשה על מנהג העולם שמסתפקין בצוה"פ ברה"ר במקום שרחוב י"ו אמה ומפולש משער לשער, ולסמוך על שיטה דלדין לית לן רה"ר זה ג"כ קשה מאוד, דבאמת רוב הראשונים ס"ל דגם בדין איכא רה"ר, והנכון דסומכין על שיטת הרמב"ם דפסק כר"א דלא ארומ"מ ולדידיה בודאי מה"ת סגי בצוה"פ, ולא נשאר לנו כי אם איסור דרבנן דיש גם לר"א בלא דלתות, ובזה אפשר דיש לסמוך על אותו דעה דאין רה"ר אלא בששים ריבוא, ולא הוי אלא כרמלית ולהכי סגי בצוה"פ.

ענף ה

דינא דצורת הפתח

וראו להתבונן בצורת הפתח שהוא גם כן מחיצה מהלמ"ס, אם גם בזה נתחדש הך דינא דשם ד' מחיצות, ובאופן שיקיפו לרה"ר עם צוה"פ בארבעה הצדדים, האם יתהוה רה"י, או דליכא על צוה"פ דינא דשם ד' מחיצות לבטל רה"ר, ולא מועילה צוה"פ כי אם ברה"י שיש בה פירצה יותר מעשר להתיר על ידי צוה"פ לטלטל בו, ובביאור הלכה סימן שסב ס"י מביא שנסתפק בכזה הפרמ"ג אי הוה מחיצה דבר תורה ולחייב את הזורק בו מרשות הרבים, או דלא מהני צוה"פ אלא להתיר כרמלית או פירצה.

והנה הביא שם ראייה מדברי התוס' (יא ע"א בד"ה אילימא) שהקשה דאמאי צריך לעשות פסי ביראות מחיצות של אמה בכל הקרנות, ולמה לא יעשו צורת הפתח, ותירצו שם ב' תירוצים, דעת הר"י דבאמת היו יכולין לתקן גם בצוה"פ אלא משום שלא היה מתקיים כל כך מחמת דאתי גמלא ושדו ליה, וגם בקל יכול ליפול ברוח שאינה מצויה, והוא דאין הכי נמי דהוה מצינן לתקן את רה"ר ולעשותו רה"י בצורה"פ, רק דלא יועיל מחיצה כזה בעולי רגלים שיתקלקל מהר, והריצב"א תירץ דבגמרא שם איירי דיש ב' מחיצות כהלכתן ועושין הצוה"פ רק לשני צדדים הפרוצים עכ"ד, ולדבריו אין על צוה"פ שם ד' מחיצות לעשות מרה"ר רה"י.

וכדבריו העלה גם הריטב"א להלן (כב ע"א) דאי משום קורה או לחי אז אפילו למ"ד שהוא משום מחיצה, לא חשיבי להו שם מחיצות חשובות לענין זה, ואפילו בצוה"פ נמי לא חשיבי מחיצות כעין פסי ביראות שיש שם שתי אמות עומדים עכ"ל, האומנם בתוס' שם בד"ה והא אר"י, שכתבו דלרבי יוחנן בירושלים שהיה באמצע הפילוש צוה"פ לא הוי ליה להרבים לבטל המחיצה עיי"ש, ומשמע דמחיצות של צוה"פ אכן הוי כשם ד' מחיצות, וכמו

פסי ביראות, ואי סבירא ליה דלא אמרינן אתי רביס ומ"מ בפסי ביראות, כמו כן נימא
בדינא דצוה"פ, וכן משמע שהכריע הרשב"א לעיל ו' ע"א בדעת ר"א, דאף כשיש צוה"פ הרי
הוא כדופן ג' ולא מבטלי להו בקיעת רביס.

ובספרי האחרונים יש בזה מבוכה רבה אי מהני צוה"פ לבטל רה"ר, דבשור' הרב סי'
שסד ס"ב כתב דאע"פ שצוה"פ היא כמחיצה גמורה ואם עשה צוה"פ על גבי ד' קונדיסין
רשות היחיד גמורה הוא מה"ת אפילו עשה כן באמצע רה"ר גמורה, כמ"ש בסי' שסב,
אעפ"כ מדברי סופרים אין צוה"פ מועלת לרה"ר גמורה, אם נשלמו בה כל תנאי רה"ר
שנתבאר בסי' שמה עכ"ד, וכ"כ נכדו בצ"צ [עירובין פ"ה מ"ו] לבאר טעם מנהגינו להקל
וז"ל, עכ"ז נראה לתרץ מה שמתקנין עירוב על ידי צוה"פ ולפעמים רוחב המבואות ט"ז
אמה, ואיך מערבין רה"ר בכך וכו', ועכ"ל דסומכין על דעת מאן דפסק כרבנן וכמ"ש בהג"מ
(פ"יו) שכן משמע בגמרא פ"ק דשבת (ו' ע"א) וכיון דלא אתי רביס ומ"מ "י"ל מדאורייתא
אפילו בצוה"פ מערבין רה"ר, וכ"כ במהרש"ם ריש סי' שסג וז"ל, תיקון צוה"פ מהני מה"ת
להיות רה"י גמור כמ"ש בתוס' עירובין ו' ע"א ד"ה רב, ולהלן כב ע"א ד"ה והאר"י וכן
ברא"ש סוכה פ"א סי' לד.

וכן ס"ל בביאה"ל סימן שסד ס"ב [בד"ה והוא, ושם בד"ה ואחר] וז"ל, וא"כ קשה על
מנהג העולם שמתפקין בצוה"פ בר"ה שהוא רחב י"ו אמה, ומפולש משער לשער וכו',
והנכון דסומכין על שיטת הרמב"ם דפסק כר"א דלא ארומ"מ "ולדידיה בודאי מה"ת סגי
בצוה"פ" עכ"ד.

ברם בחזון איש סי' עד סק"ד כתב וז"ל, ובס"מ בסי' שסב סי' בניאה"ל בד"ה כשכל,
כתב לפרש דבריהם אף ברה"ר עוברת תוך צוה"פ והוכיח מזה דצוה"פ מהני מה"ת בכל ד'
רוחות, וזה לא יתכן דאע"ג דצוה"פ מה"ת, מ"מ אתי רביס ומבטלי, ואף בב' מחיצות
שלימות, וכל שכן בצוה"פ מכל צד עיי"ש (ועער"ש בסק"י), ואמנם בשו"ת בית אפרים (דף
לח ע"ב ועוד) וכן בשו"ת משכנות יעקב סבירא להו דאין על צוה"פ דינא דשם ד' מחיצות
לבטל רה"ר עיי"ש.

ענף ו

דין דלתות מדרבנן בצורת הפתח

ומבואר בדברי האחרונים דאף אי צוה"פ מהני לבטל דין רה"ר מה"ת ברם מדרבנן
בעינן עוד דלתות דכן העלה בש"ע הרב [בסי' שסד ס"ב] שכ' אע"פ שצורת הפתח הוא
כמחיצה גמורה וכו', אעפ"כ מדברי סופרים אין צוה"פ מועלת לרה"ר גמורה אלא הבא
להכשיר רה"ר להתיר בה טלטול צריך לעשות לה דלת שנגעלות בלילה, וכ"כ בביאור הלכה
בסי' שסד ס"ב וז"ל, והנכון דסומכין על שיטת הרמב"ם דפסק כר"א דלא אתי רביס ומ"מ
ולדידיה בודאי מה"ת סגי בצוה"פ "ולא נשאר לנו כי אם איסור דרבנן דיש גם לר"א בלא

דלתות וכדמוכח מהרמב"ם ע"כ, אמנם לא נתבאר היכן מצינן דין דלתות מדרבנן ועי' בחזון איש סי' עב סק"ג וסק"י שנתקשה בזה.

ברם בבאה"ל כתב דמוכח כן מהרמב"ם דהיינו בפ"ז ה"י שכתב שני כותלים ברהשות הרבים והעם עוברים ביניהם, כיצד מכשיר ביניהם עושה דלתות מכאן ודלתות מכאן ואח"כ יעשה ביניהם רה"י, ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה אלא צריך שיהא ראויות לנעול עכ"ל, ועי' שם במ"מ ובכס"מ דהרמב"ם סבירא ליה להלכה כרבנן דלא אתי רביס ומ"מ, ועכ"ז ס"ל דבעינן דלתות הראויות לנעול מדרבנן [ואפשר דמשמע ליה הכי מקושיית הגמרא (ו' ע"ב) וכי תימא בכך הוא דלא מיערבא הא בדלתות מיערבא והא רבי יוחנן ס"ל דבעינן דלתות נעולות, ופר"י דפריך משום דמשמע ליה דלא בעי נעילה אבל דלת בעין ואמנם לכאורה אינו מוכח משם רק בדרך רה"ר, דהיינו שיש רק שני דפנות והעם עוברים ביניהם דאז בעי דלתות מדרבנן, ובזה לא מועיל מחיצות צוה"פ וכש"כ בד' מחיצות צוה"פ ורה"ר בתוך המחיצות דאז בעי דלתות.

ואפשר דהדין רק בצוה"פ שהוא מחיצה גרועה מהללמ"ס, דזה הוי רק שם מחיצה וכמש"כ לעיל מהגאון בעל אבן העוזר, ומשום הכי בעינן גם דלתות, ובזה הוא דאיירי בש"ע הרב ובמשנ"ב, אבל בג' מחיצות גמורות ועומד מרובה, אין שום הכרח דבעינן דלתות מדרבנן, ואדרבא עוד יש להוכיח דלא בעי בכהאי גוונא דלתות, דכל דינא דדלתות מדרבנן הוא דמתניא בכיצד מערבין דרך רה"ר, וכמבואר בהרשב"א ולא מצינו בגמ' דלתות כי אם לגבי מבוי מפולש ולא בג' מחיצות גמורות.

והנה בשר"ת אבני נזר סימן רסה אות ב' ביאור דבר זה דבעי דלתות מדרבנן ביחד עם הן כללא דקאמר בגמ' (חולין קלח ע"א) מי איכא מידי דמר מחייב חטאת ולמר שרי לכתחילה, והכא נמי לשיטת רבי יוחנן בירושלים אילמלא דלתותיה נעולות בלילה חייב חטאת וסובר שיש חיוב חטאת כשרבים עוברים בתוך המחיצות, אי אפשר דלפי רבנן דס"ל דלא אתי רביס ומ"מ יהא מותר לכתחילה, ומשום הכי אף לרבנן בעינן דלתות, ולפי דבריו יהא דינא דדלתות מדרבנן אף במקום שמוקף מחיצות גמורות וכמו בירושלים, עכ"ז כיון דלר' יוחנן ארומ"מ שוב גם לרבנן דס"ל לא אתי רביס ומ"מ, מ"מ דלתות בעינן.

אולם לפי דבריו יש לצדד ולומר דנהי דמדרבנן בעי דלתות ואף במקום שמוקף מחיצות ממש, מ"מ היכא שיש להסתפק אם יש על זה המקום דין רה"ר אם לא, וכגון מדין מפולש או מדין ס"ר במקום אחד, כי אז הוי ספיקא דרבנן ולקולא, ולא בעי דלתות וזה פשוט.

ודעת האגר"מ [בחלק א' סי' קלט ענף ג'] בביאור שיטת הרמב"ם דסובר דבעי דלתות מדרבנן, דבכל מקום שיש שם בקיעת רבים כברה"ר גמור, ס"ל להרמב"ם דבעי דלתות אף לר"א דס"ל לא אתי רביס ומ"מ, עכ"ז החמירו שלא יועילו צוה"פ ולחי או קורה ואף שלא מבטלי המחיצות אלא דלתות, ואף כשמקום ההוא הוה כרמלית מצד עצמו [וכמו שדן שם לענין הגשרים] עכ"ז בעינן דלתות יעיי"ש, ולדבריו יוצא דאף במקום מוקף מחיצות אי

בקעי בה רבים בתוך הפרוץ בעינן דלתות (ויש לציין דאמנם לדעתו הלא בעינן ס"ר בוקעים בתוך הפירצה כדי שיתחשב כבקיעת רבים) ויל"ע.

ויש לעיין גם בדברי הגאון בעל האחיעזר (ח"ב סי' ח') שכתב דעיר פאריז הוא רה"ר גמורה מה"ת, ואח"כ שדן שם לענין הגשרים הסמוכים לקרקע ולא מהני המחיצות שתחת הגשר והוי כמחילות ברה"ר תחת האדמה, והורה לתקן הגשרים על ידי צוה"פ, ולכאורה אמאי לא בעינן דלתות על הגשרים מדרבנן, וצר"ל דסבירא ליה דאף במקום שיש שם בקיעת רבים אכן אם יש שם מחיצות גמורות לא בעי דלתות ויכולים לתקן כל הפירצות בצוה"פ, או דסובר בעיקר כדעת החזו"א דאף להרמב"ם אין דין דלתות כלל מדרבנן אם נניח דס"ל כר"א דלא אתי רבים ומ"מ.

ענף ז

דין דלתות מדרבנן במוקף מחיצות

ועכשיו נבוא לעיין בדברי הגאון בעל משכנות יעקב שכתב [בדף קלג ע"ב] וז"ל, ועוד בו שלישיה וכו', דלענין דינא דארומ"מ אין לחלק בין אם יש לו דין רה"ר גמורה של תורה או שחסרו פריטי תנאי רה"ר גמורה, רק כיון שעכ"פ דרך קבוע לרבים שם בטלו המחיצות עכ"פ וכאילו אינו לענין טלטול ולפטור את הזורק לתוכן, וכדין כרמלית אף שאינו רה"ר גמורה מפאת חסרון דבעי רוחב י"ו אמה או ס"ר להסוברים כן, והוכיח כך מהג"א פ"ק דעירובין דדוקא אם אין שם רק בקיעת בני המבוי אז ניתר בצוה"פ, אבל אי בקעי בה כל בני העיר וכו', והר"מ מאייברא אמר דלא סגי בדלתות אלא אם כן נעולות כלילה, אפילו לפירוש רש"י היינו לענין חיוב אבל איסורא איכא אפילו אינו אלא י', ומוכחת להר"מ מאייברא דבעינן דלתות מדרבנן ואף אי רוחב המבוי אינה אלא עשר אמות, וחסר בתנאי רה"ר דבעינן לה ט"ז אמות, וכן הביא ראייה מדברי הריטב"א (ו' ע"ב) שביאר את דברי רבי יהודה שאמר יתר על כן מי שהיה לו שני בתים משני צידי רה"ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן, אמרו לו אין מערבין רה"ר בכך.

והקשה הריטב"א שם דע"כ ר"י לא איירי ברה"ר של תורה, דא"כ בטלת לרבי יהודה דין רה"ר אצל מבואות המפולשות, וברייטא דשבת לא משמע הכי שכ' איזהו רה"ר וכו', ומבואות המפולשות לרה"ר, וע"כ דרבי יהודה כשאין רחב ט"ז אמה או שאין שם ס"ר אז סגי בלחי וקורה, ולרבנן אף בכהאי גוונא שחסר בתנאי רה"ר עכ"ז אין מערבין רה"ר בכך, ועל זה הקשה הגמ' מרבי יוחנן בדירושלים היתה בודאי הרבה מבואות כעין זה ובכל ירושלים אי אפשר להשתמש בה עכ"ל הריטב"א, ודייק המשכנות יעקב בלשון הריטב"א דכ' שלא היה אפשר לטלטל, ולא כתב שחייבין עליו כלשון רבי יוחנן, וס"ל להמשכנ"י דכל שהדרך סלולה לרבים ואף שחסר שם בתנאי רה"ר, שאינו רחב ט"ז אמה וכדומה, או שאין בוקעין בו ס"ר, עכ"ז בעינן דלתות מדרבנן.

[ובדברי המשכנות יעקב הללו ניתן לבאר היטב דבריו של הריטב"א להלן [בדף כב] דמשמע שם מדבריו דלמ"ד דאתי דבים ומ"מ הוי כאילו שנתבטל כל המחיצה ולא רק נגד מקום הפרוץ, והוי אף כנגד המחיצות רה"ר, ברם להאמור אף לרבי יוחנן אין כאן רה"ר דאורייתא אלא דבכל ירושלים אי אפשר להשתמש בה, ואף שחסר בתנאי רה"ר, שאינו רחב ט"ז אמה, ואין כאן חומרא דאורייתא, עכ"ז אסור לטלטל בה מדרבנן בלי דלתות, וזהו דקאמר (בדף כב) מ"מ שמעינן אליבא דרבי יוחנן דלתות דוקא מצילות ירושלים מדין רה"ר, הא לאו הכי יש להם דין רה"ר, ולא קאמר דאל"ה הוי כל ירושלים רה"ר, אלא דין רה"ר דבעינן דלתות, דבלא דלתות הוי המחיצות כאילו אינן ויש איסור טלטול]

והנה המשכנות יעקב סיים והן הן דברי התוס' דף סב ע"א דאותן הישראלים הדרים יחידים בכרכים המוקפים חומה דשרי לטלטל בכולה שהיו דלתותיהן נעולות כלילה, והר"י [שבת דף סב] עומד בשיטת רש"י דבעי ס"ר ועכ"ז ס"ל דבעינן דלתות, ועל כרחק הוא מהאי טעמא דס"ל דרבים מבטלי מחיצתא אף בכרמלית, וכ"כ בדרכי משה בסי' שסד בכוונת הר"י וז"ל, אך במרדכי ריש פרק הדר כתב "דר"י סובר דבעי דלתות אפילו בזה"ז דלית לן רה"ר גמורה" ומהר"ם מרוטנבורק חולק וסבר דבזה"ז דלית לן רק כרמלית לא בעי נעילה.

ואמנם בשו"ת אגרו"מ (ח"א סי' קלט ענף ג') ביאור דעת הר"י דבכל מקום זיש בקיעת רבים ורוב עם דמיחזי כרה"ר, ואף שאין ס"ר בוקעין בעי דלתות כברה"ר גמור, וביאר עוד דאף לדעת המהר"ם מרוטנבורק בהמרדכי שחולק על הר"י וס"ל דלא בעי דלתות, דייק בדבריו שכ' "ובזה"ז דלית לן רק כרמלית לא בעי נעילה" משמע דבמקום שמצוי שם ס"ר הוי רה"ר ואף אי באותו מציאות חסר בתנאי רה"ר, וכגון בהגשרים שלמעלה מי' טפחים, עכ"ז בעינן דלתות מדרבנן, וכן ס"ל בדעת הרמב"ם עיי"ש.

אכן בשו"ת בית אפרים [דף מז] סבירא ליה בדעת המהר"ם דרך כשנגמרו כל תנאי רה"ר בעינן לדלתות, וכן ס"ל בדעת הריטב"א והר"ם מאייברא, ואף בדעת הר"י ס"ל [שם] דף מח ע"ב] דהא דקאמר בעיר שמוקף חומה דבעינן דלתות זה איירי רק ברה"ר גמורה, וכן משמע בב"י סימן שמה וז"ל, ומהאי טעמא נ"ל עוד דלא מצרכינן דלתות נעולות כלילה אלא כשאותו דרך יש לו כל דיני רה"ר שיתבארו בסמוך, אבל אם חסר אחד מהן הוי רה"י גמורה אע"פ שאין דלתותיה נעולות כלילה, וכן מבואר להדיא בלשון הרב בש"ע שלו בסי' שסד ס"ד דאין צוה"פ מועלת לרה"ר גמורה אם נשלמו לה כל תנאי רה"ר כברה"ר גמורה, אלא בעינן דלתות, וע"ע בפרי מגדים סי' שסד (א"א סק"ב) וז"ל, ומש"כ בדרכי משה [שמביא את הר"י ומהר"ם] משמע "שיש להחמיר אף עתה במפולש ממש רה"ר" אע"ג דלא הוי רה"ר גמורה לחייב מיתה מ"מ דלתות בעי.

וצריך א"כ ביאור בדעת האחרונים דנקטי בפשיטות היכא דאיכא מחיצות סביב רה"ר דמהני צוה"פ להפירצות ולא בעי דלתות, ואמאי לא נחוש לדעת הר"י ומהר"ם הנ"ל דבעי דלתות מדרבנן, דהבית אפרים התיר לעשות צוה"פ על הפירצות היכא דאיכא שם ד' מחיצות, וכן העלה בסוף תשובתו [דף מט ע"ב] וז"ל, ועתה אלכה ואשובה אל מקומי

הראשון לברר שאלתינו וכו', ובזה שיש מחיצות שלימות וגם עושין צוה"פ במקום בקיעת הרבים הרי הוא רה"י גמור לטלטל בו אף מדרבנן וכמש"ל בשם הג"א בשם אור זרוע דאפילו רחב ט"ז אמה וס"ד בוקעין בו לא מבטלי מחיצתא ע"כ, וכזה נמי התיר האחיעזר בחלק ב' סי' ח' בעיר פאריז בעומד מרובה וצוה"פ בהפירצות בהגשרים, וכן החזו"א סי' קז התיר בעומד מרובה בצוה"פ בלא דלתות, וכן בעיה"ק ירושלים של היום שמצויין בה ס"ד ומערבין בצוה"פ בלא דלתות.

אלא דלא נתבאר בדברי הר"י והמהר"ם דס"ל דינא דדלתות בעיר שמוקף מחיצות, כשאוקימנא ברה"ר גמור, או אף כשלא נשלמו לה כל תנאי רה"ר, אי דהוי משום דסבירא להו כרבי יוחנן דאתי רביס ומ"מ ברה"ר גמור, והחמירו לחוש לדעתו מדרבנן אף כשלא נשלמו כל תנאי רה"ר, ולפי"ז נמצא דלר"א דסובר לא אתי רביס ומ"מ אין הכי נמי דלא בעי דלתות, או דסבירא להו להר"י והמהר"ם כר"א דלא ארומ"מ ועכ"ז בעינן דלתות מדרבנן.

ויש עוד לצדד דאפילו נימא דהר"י ומהר"ם איירי אף למ"ד דלא אתי רביס ומ"מ ועכ"ז מדרבנן בעינן דלתות אף במוקף מחיצות, ולהנך פוסקים דס"ל דדינא דהר"י איירי רק ברה"ר גמור דהיינו שנשלמו לה כל תנאי רה"ר, לפי זה ניתן לדון אי הוי רה"ר כלל להאומרים דבעינן ס"ד במקום אחד, וכזה נמי להאומרים דבעינן מפולש משער לשער ואפילו בעיר שאינו מוקף חומה, ובספיקא דרבנן אזלינן לקולא ומערבין בלי דלתות כנלענ"ד.